

CUMHURİYETİN 80. YILINDA KÜLTEPE KANIŞ KAZILARI

Yrd. Doç. Dr. Hasan Ali ŞAHİN
Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Özet

Kültepe eski *Kaniş kārūm* harabelerinde araştırmaların başlangıcı bir asır geriye gitmektedir. Ancak, sistemli kazılara 1948 yılında Prof. Dr. T. Özgüç tarafından başlanmış ve halen devam etmektedir. Bu güne kadar otuz binden fazla çivi yazılı belge ortaya çıkarılmıştır. Gerek yazılı belgeler ve gerekse diğer maddi kültür kalıntılarıyla ilgili pek çok eser yayınlanmıştır. Elli yıldan fazla süredir devam eden Türk kazıları sayesinde Kayseri yöresinin dört bin yıl önceki tarihini öğrendiğimiz gibi, aynı zamanda pek çok konuda bilgi edinme imkanımız olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültepe, Kaniş, Kazı, Tablet, Yayın.

KULTEPE KANISH EXCAVATIONS IN EIGHTIETH YEARS OF REPUBLIC OF TURKEY

Summary

The beginning of the investigations at old Kanis Karum in Kültepe dates back to a hundred years ago, but systematic excavations were started in 1948 by Prof. Dr. Tahsin Özgüç and they still continue. Up to now, over 30 000 cuneiform written records have been dug out. Many works have been published on these written records as well as on other material cultural remains / remnants. As a result of the Turkish excavations going on over 50 years, we have had the opportunity to learn about many different subjects as well as about the history of Kayseri region 4000 years ago.

Key words: Kültepe, Kanis, excavation, tablet, publication.

1. Giriş

Genç Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuyla birlikte millî eğitim ve millî kültüre büyük önem verilerek, yeni kültür politikaları geliştirilmiştir. Bu bağlamda M. Kemal Atatürk'ün isteğiyle Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti, Türk Dilini Tetkik Cemiyeti Kurulmuş, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi açılmıştır. 1932 yılında Türk Tarih Kurumunun Birinci Millî Kongresi yapılmış ve bu kongrede varılan sonuçlardan biri de Türk bilim adamlarınca kazı yapılması zarureti olmuştur. Aydın Mebusu Reşit Galip Bey Maarif Vekili olarak; “eski medeniyetlerin yaşadığı saha olan yurdumuzun eşsiz bir değeri vardır. Bir biri ardına sıralanmış olan bu medeniyet devirlerinden kalan eserler itibariyle zenginliği sonsuzdur. Anadolu henüz arkeolojik araştırma bakımından el değmemiş denecek kadar bakir bir hazinedir” diyerek bu meseleyi devlete mal etmiştir. Ankara’da Gazi Orman Fidanlığında bulunan bir

taş üzerindeki aslan figürünün M. Kemal Atatürk tarafından tetkikinden sonra Dr. Reşit Galip Bey Fidanlık'ta kazı yapılması için 1932 yılında H. Zübeyr Koşay'ı görevlendirmiştir. Burada yapılan sondaj çalışmasında bulunan eserlerin Frig Dönemi'ne ait olduğu anlaşılmıştır¹. İstanbul'da Şehzade ile Laleli arasında bulunan ve kiliseden çevrilmiş olan Balaban Ağa Mescidi 1911 yılında geçirdiği büyük bir yangından sonra tahrip olmuştu ve ayrıca binanın ortasından bir yol geçmesi planlanıyordu. Bunun üzerine Müzeler Genel Müdürü H. Edhem Bey burada bir kazı yapılması için A. Müfit Mansel'i görevlendirmiştir. 1930 yılında A. Müfit Mansel tarafından yapılan kazıda, Bizans mimarisi, mezar sistemi yanında binanın kullanıldığı dönemler hakkında da bilgi edinilmiştir². Bundan sonra, 1932 yılında A. Müfit Mansel Yalova'da Bizans dönemine ait bir binayı kazarak bölgedeki adak ve mezar stellerini de tetkik etmiştir. Yalova yöresinin tarih, arkeoloji ve dinler tarihi açısından önemli bir yer olduğunu tespit ederek kazı yapılmasını önermiştir³. Türk bilim adamları tarafından Ankara'nın tarihteki yerini aydınlatmak amacıyla başlatılan tetkik geziler önemli sonuçlar vermiş ve Ahlatlıbel ve Karalar bu seyahatler sayesinde keşfedilmiştir. Karalar Kazısı 22 Ağustos 1933 yılında başlamıştır. Yapılan kazılarda Galatlar Devri'ne ait çifte kümbetler ortaya çıkarılmıştır. Karalar kazısı üç ay devam etmiş ve tümülüsler tarihini aydınlatan ikinci Türk kazısı olmuştur⁴. Aynı yıl Türk Tarih Kurumu'nun teklifi üzerine H. Zübeyr Koşay Maarif Vekaleti'nden aldığı emirle Ankara'ya 16 km mesafede bulunan Ahlatlıbel'de kazılara başlamıştır. 1933 yılı Mayıs ayının ilk haftasından itibaren başlayan kazılarda 4 metre derinliğinde bir sondaj kuyusu açılmıştır. Burada bir çok eserle birlikte kale duvarına tesadüf edilmesiyle kazının devam etmesine karar verilmiştir. 5 Mayıs ve 8 Mayıs 1933 tarihlerinde M. Kemal Atatürk burayı ziyaret etmiştir. 28 Mayıs-23 Temmuz 1933 tarihlerinde kazıya devam edilmiştir⁵. 1934 yılında Maarif Vekaleti adına R. Oğuz Arık Göllüdağ'da yaptığı kazıda Hitit ve Frig Devirleri'ne ait bir yerleşim yeri bulmuştur. 1935 yılında Türk Tarih Kurumu'nun maddi desteğiyle Alacahöyük'te başlayan kazılar 1948 yılına kadar devam etmiştir. 1935 yılı kazısında bulunan eserler, R. Oğuz Arık tarafından ilim alemine duyurulmuştur⁶. 1936 yılı kazısına ait rapor H. Zübeyr Koşay tarafından yayınlan-

¹ H. Z. Koşay, "Ankara Gazi Orman Fidanlığında Bulunan Eserler", *TTAED*, S. I, (İstanbul 1933), s. 5-10.

² A. M. Mansel, "Balaban Ağa Mescidi Hafriyatı", *TTAED*, S. III, (İstanbul 1936), s. 49-51.

³ A. M. Mansel, *Yalova ve Civarı*, 1936, s. 2.

⁴ R.O. Arık, "Karalar Hafriyatı", *TTAED*, S.II, (İstanbul 1934), s. 98-167.

⁵ H. Z. Koşay, "Ahlatlıbel Hafriyatı", *TTAED* S.II, (İstanbul 1934), s. 1-100.

⁶ R. O. Arık, *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Hafriyatı* (1935), Ankara 1937.

mıştır⁷. 1937-1948 yıllarında H. Zübeyr Koşay ve Arkeolog Mahmut Akok tarafından kazılar yapılmış ve bunlara ait kazı raporları yayınlanmıştır⁸.

Maarif Vekaletinin himayesinde İzmir Asar-ı Atika Cemiyetinin yardımıyla 1932 yılından itibaren İzmir limanının güneydoğu tarafında Namazgah denilen Türk mezarlığında kazılar yapılmış ve heykel parçaları, renkli mermerle kaplı taşlar, seramiklerle birlikte kitabeler bulunmuştur. Bu kazıda Roma Devri'ne ait eski pazar yerinin meydana çıkarılması dolayısıyla topografik araştırmalar için önemli bir dayanak noktası bulunmuştur⁹.

Türk Tarih Kurumu Trakya'daki höyük ve tümülüsleri tespit ettirmiş ve 1936 yılından itibaren önemli görülenler A. Müfit Mansel tarafından kazılmıştır. Alpullu'da Şeker Fabrikası'nın kuzeyinde bulunan tümülüs kazılmış, burada mezar odası bulunamamış ancak bazı seramikler ele geçmiştir. Alpullu'nun 5 km güneyindeki Sinanlı köyü mezarlığındaki höyük araştırılmıştır. Aynı yıl Edirne Hasköyü civarında kazı yapılmıştır. 1938 yılında Vize havalisinde araştırmalar yapılarak, Vize ovasında 4 tümülüs açılmış ve A tümülüsünde kubbeli mezar bulunmuştur. Aynı yıl Kırklareli'nin 3 km güneyinde Miken tarzında kubbeyle örtülmüş bir mezar odası ortaya çıkarılmıştır. 1939 yılında Vize ovasında 5 tümülüs açılmış, bunlardan E tümülüsünde bulunan mezarda altın, tunç, cam ve toprak eserler bulunmuştur¹⁰.

Sarayburnu havalisi İstanbul'un ilk iskan yeri olması nedeniyle burada yapılacak olan bir kazının günümüzden tarih öncesine kadar uzun bir kültür kalıntısı bulunacağından Türk Tarih Kurumu'nun desteğiyle 1937 yılında A. Müfit Mansel ve A. Ogan tarafından burada kazı yapılmıştır¹¹. 1938 yılında Küçükçekmece'de Regium harabelerinde Türk Tarih Kurumu adına A. Ogan tarafından kazı yapılmıştır¹².

Türkiye'nin tarih ve arkeoloji bakımından en önemli bölgelerinde kazı yaptırmak isteyen Türk tarih Kurumu 1948 yılında A. M. Mansel'i Antalya'ya göndermiştir. Bölgede Perge, Sillyon, Aspendos ve Sideyi gezen Mansel, Side'de kazı yapılmasını rapor etmiş ve Side'de kazılar başlamıştır¹³.

⁷ H. Z. Koşay, **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Hafriyatı 1936'daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor**, Ankara 1938.

⁸ H. Z. Koşay-M. Akok, **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Kazısı 1937-1939'daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor**, Ankara 1951; **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Kazısı 1940-1948'deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor**, Ankara 1966.

⁹ S. Kantar, "İzmir'de Roma Devri'ne Ait Forum'da Yapılan Hafriyat Hakkında İzahî Rapor, **TTAED**, S. II, (İstanbul 1934), s. 219-242.

¹⁰ A. M. Mansel, "Trakya Hafriyatı", **Bellekten** C. IV, S. 13, (Ankara 1940), s. 89-114.

¹¹ A. Ogan, "Topkapı Sarayı Hafriyatı", **Bellekten** C. IV, S. 16, (Ankara 1940), s. 317-314.

¹² A. Ogan, "Regium Hafriyatı", **Bellekten** C. III, (Ankara 1939), s. 437-445.

¹³ A. M. Mansel- E. Bosch-J. İnan, **1947 Senesi Side Kazılarına Dair Ön Rapor**, Ankara 1951.

Türk Tarih Kurumu'nun desteğiyle 1937 yılında R. O. Arık, Ankara Kalesi'nde, Çankırı Kapı höyüğünde ve Pazarlı'da, Ş. Aziz Kansu ise, Etiyokuşu'nda kazılar yapmıştır. Alacahöyüğün 15 km kuzeyinde bulunan Büyük Güllücek'te 1947 yılından itibaren H. Zübeyr Koşay ve M. Akok tarafından kazılar yapılmıştır¹⁴.

Kültepe eski *Kaniş* ören yeri Kayseri'nin 20 km. Kuzey Doğusunda bugünkü *Karahöyük* köyünün yanında yer almaktadır. Bu höyükteki araştırmaların başlangıcı bir asır önceye gitmektedir. Kültepe höyüğünde ilk kazı, E. Chantre tarafından 1893 ve 1894 yıllarında yapılmıştır. Höyüğün doğu ve kısmen de merkezi kısımlarında sondajlar yapan Chantre, bir çok mimari kalıntıları, pişmiş topraktan yapılmış Hitit vazoları, ritonları hayvan heykelcikleri, gün ışığına çıkarmıştır. Chantre, burada bulduğu eserleri, *Mission en Cappadoce*, (Paris 1898) adlı eserinde yayınlamıştır. H. Winckler, 1906 yılında yapmış olduğu kazılarda önemli eserler ele geçmediğinden yayınlamamıştır. Aynı yıl H. Grothe de küçük çapta bir araştırma yapmış ve bu araştırmayla ilgili olarak, *Meine Vorderasien Expedition in 1906-1907*, adlı eserinde bilgi vermektedir. 1925 yılında B. Hrozný, Kültepe'de kazıya başlamış ve höyüğün eteğindeki tarlalarda yaptığı kazıda 1000 kadar tablet bulmuştur. Böylece, tabletlerin bulunduğu yerin *Asurlu* tüccarların ve yerli halkın birlikte oturdukları *kārum* alanı olduğu anlaşılmıştır. Bu kazıda bulunanlarla, Avrupalı seyyahların Anadolu'da dolaşırken satın aldıkları tabletler, çeşitli Avrupa müzelerine dağılmış ve Avrupalı bilim adamları tarafından seriler halinde yayınlanmıştır. Söz konusu yayımlara ilerde değineceğim.

Kültepe'de sistemli kazılara 1948 yılında Türk Tarih Kurumunun desteğiyle ve Prof. Dr. T. Özgüç'ün teşebbüsüyle başlanmış ve halen devam etmektedir. Kültepe'de kazılar iki ayı yerde; biri Eski *Kaniş Şehri*'nin olduğu höyükte diğeri ise, höyüğün eteğindeki sonradan *kārum* şehri olduğu anlaşılan yerde yapılmıştır. Her iki yerleşim yerinde de dört yapı katı ortaya çıkarılmıştır. İlk iki tabakada yazılı belge ortaya çıkmamıştır. Bunlar IV. ve III. tabakalar olup Eski Tunç Çağı katlarıdır. Söz konusu Çağ (M.Ö: 3000-2000) da *Kaniş* etrafı surlarla çevrili bir kent olmalıdır. Bu dönemde Orta Anadolu'da şehir devletlerinin varlığını Akad Kralları'nın kahramanlıklarını anlatan, Boğazköy ve Kültepe'de bulunmuş olan belgelerden öğrenmekteyiz. 1958 yılı Kültepe kazısında bulunan ve yakın zamanlarda yayınlanan belgede, Akadlı Sargon'un batı seferinde *Kaniş*'e de geldiği anlaşılmaktadır¹⁵. *Kaniş Şehri*'nin III. bin yılın ikinci yarısından itibaren gelişerek önemli bir merkez haline geldiği biliniyor. *Kaniş kārumunun* II ve Ib katı tam planlarıyla korunmuş yapıları, yazılı belgeleri, güzel sanat eserleriyle Önasya'nın kendine özgü bir dünya ticaret merkezi olduğu görülür. II- Ib katı binalarının yapı teknikleri ve planları birbirine benzerdir. II-Ib katı yapılarının temelleri taş, andezit kolay

¹⁴ H. Z. Koşay-M. Akok, **Büyük Güllücek Kazısı 1947-49'daki Çalışmalar Hakkında İlk Rapor**, Ankara 1957.

¹⁵ C. Günbattı, "Kültepe'den Sargon'a Ait Bir Tablet", **III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri**, (Ankara 1998), s. 261-279.

kırıldığından yapı ustaları düz taşlar kullanmışlardır. Üstüne kerpiç duvarın bastığı taşların düzgün olmasına özen gösterilmiştir. Harç her zaman olduğu gibi çamurdur. II. kat yapılarında taş direk kullanılmamıştır. Ağaç dikmeler dam örtüsünü taşıyan ahşap kirişlere kaide görevi yapmıştır. Evler sıvalı olup, odaların tabanları sıkıştırılmış topraktır. Evlerden bazılarının dar ve uzun odaları veya merkezî salonun yarısı taş döşemelidir. Evlerin planları dikdörtgendir. Üst katta bir oda bulunup, hayatın önemli bir kısmı zemin katta ocaklı, fırınlı ve tandırlı odada geçiyordu¹⁶. Asurlular Aşağı şehrin sınırlı bir bölümüne topluca yerleşmişlerdir. Asurlularla teması olan yerli tüccarların da onlara yakın mahallelerde oturdukları bilinir. Yerli halkın büyük kısmı Aşağı şehrin geniş mahallelerinde oturuyorlardı. Nüfusun büyük kısmını yerliler tüccarların çoğunluğunu da Asurlular oluşturuyordu¹⁷ M.Ö. II. bin yıl başlarında Yukarı Mezopotamya'daki Asur şehrinde oturan büyük tüccarların sermayelerini birleştirmek suretiyle şirketler kurup Anadolu ile ticari ilişkilere giriştiklerini anlıyoruz. Anadolu'da varlığını bildiğimiz şehir beyleri Asurlu tüccarlara saraylarının ihtiyacı olan kalay ve mamul eşyayı sağlamaları karşılığında onlara şehirlerin etrafında oturma imtiyazı vermişlerdir. Böylece, Anadolu'ya gelecek pek çok şehirde birer ticaret mahallesi oluşturan Asurlu tüccarların hepsinin *Kaniş kārumu*'na bağlı olduğu da anlaşılmıştır. O günkü Anadolu'nun bir çok şehrinde bir *kārum* ya da *wabartum* bulunmasına rağmen *Kaniş kārumu* merkez *kārum* olup, Asurlu tüccarların en yüksek temsilcisinin *Kaniş*'te bulunduğu bilinmektedir. Asurlu tüccarların, Mezopotamya'da Sumerlilerin M.Ö. 3200 yıllarında icat ettikleri çivi yazısını Anadolu'ya getirdikleri anlaşılmıştır. Çivi yazısıyla ve Eski Asurca olarak yazılan 5-10 cm. eninde ve 10-15 cm. boyunda olan kilden tabletlerle Anadolu'da tarihi dönemlere geçilmiştir.

2. Kültepe Kaniş Kazılarıyla İlgili Yayınlanan Raporlar

1948 yılı kazısı raporu T. Özgüç tarafından yayınlanmıştır¹⁸. Bu eserde *Kaniş* şehrinin Kayseri civarındaki konumu, *Kaniş* şehrinin doğu ve batıya giden yıllara göre durumu, kazılarda ele geçen eserlerin tarihlenmesi üzerinde durulmuştur.

1949 yılı kazısı raporu T. Özgüç tarafından hazırlanarak Türk Tarih Kurumu yayınları arasında çıkmıştır¹⁹. Bu yılda ele geçen maddi kültür kalıntılarının hangi kavme ait olacağı üzerinde durulmuş ve bu eserlerin Hititlere ait olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. Böylece, Koloni Devri'nde Hititlerin Anadolu'da yaşadıkları arkeolojik materyallerle de tespit edilmiş oluyordu. Zira, burada ele geçen eser-

¹⁶ T. Özgüç, **Kültepe Kaniş/Neşa**, İstanbul 2005, s. 51-56.

¹⁷ T. Özgüç, **Kültepe Kaniş/Neşa**, İstanbul 2005, s. 51.

¹⁸ T. Özgüç, **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1948**, Ankara 1950.

¹⁹ T. Özgüç, **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1949**, Ankara 1953.

ler M.Ö. 17. ve 16. yüz yıllardan itibaren Hititlerin kullandığı eşyaların aynı olduğu görülmektedir.

1956 yılında *Kaniş* harabelerinde yapılan kazıda büyük bir odanın içinde 2 adet çivi yazılı tablet ele geçmiştir. Bu belgeler hem bölgenin hem de Anadolu'nun ilk tarihi belgesi olup, *Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş kralı Waršama'ya gönderdiği mektuptur*. Mektup 1957 yılında K. Balkan tarafından yayınlanmıştır²⁰. Bu belgeler sayesinde, söz konusu dönemde varlığı bilinen krallıklar arası ilişkiler, tâbi-metbû ilişkileri ve bu dönemde vuku bulan olayları öğrenmekteyiz. 1958-62 yılları kazı mevsimlerinde Kültepe höyüğünde yapılan kazılarda sarayda, *Kaniş* krallarının tasdikledikleri belgeler ele geçmiştir. Bu belgeler sayesinde, kralların isimleri, icraatları, sarayda görevli devlet erkanının isim ve unvanları, pozisyonları konusunda bilgi sahibi olduğumuz gibi, devlet ve saray teşkilatını tanıma imkanı da mümkün olmuştur. *Kuşşara* krallarına ait Boğazköy'de bulunan *Anitta* belgesinden sonra burada ele geçen belgelerle, *Kuşşara* kralı *Pithana*'nın *Kaniş*'te hüküm sürdüğü, onun ölümünden sonra *Anitta*'nın büyük kral olduğu ve oğlunu *Alışar*'a vali olarak atadığı anlaşılmış bulunuyor.

Kültepe'de yapılan kazılarla ilgili raporlar, Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarafından yayınlanmaya devam edilerek, 1959 yılında Türk Tarih Kurumu yayınları arasında yeni bir eser çıkmıştır²¹. Söz konusu eserde, *Kaniş kârurunun* binaları, şehirdeki cadde ve sokaklar, evlerde bulunan ocak, fırın, seramikler, mühürler, madeni eserler tasnif edilerek ilim alemine tanıtılmış oluyordu.

1986 yılında Kültepe *Kaniş* kazılarının hafiri tarafından yeni bir kitap yayınlandı²². Bu eserde, kazılarda ele geçen seramik eserlerin tümü incelenmiş, mutfağ eşyaları, ölü hediyesi olan kaplar, dinî muhtevalı eserler konu edilmiştir. Özellikle asılları altın ve gürmüştü gibi madenlerden yapılan ancak pişmiş toprak benzerleri ele geçmiş olan ve dinî törenlerde kralların tanrılara içki sunduğu riton denilen kaplar çok ilgi çekicidir. Bunlar, hayvan şeklinde ve ya boğa başı, insan başı, kayık ya da çizme şeklinde olan kaplardır.

Kültepe'de yapılan kazılarda ortaya çıkarılan saray ve tapınaklarla ilgili bir diğer çalışma yine kazının hafiri tarafından yapılmıştır²³. Söz konusu eserde saraylarda ele geçen seramik eserler, madeni eserler, mühürler, bullalar ve tablet ve zarf parçaları incelenmiştir. Ayrıca, mabetlerde bulunan arkeolojik buluntular tasnif edilerek verilmiştir.

²⁰ K. Balkan, **Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Waršama'ya Gönderdiği Mektup**, Ankara 1957.

²¹ T. Özgüç, **Kültepe-Kaniş Asur Ticaret Kolonilerinin Merkezi'nde Yapılan Yeni Araştırmalar**, Ankara 1959.

²² T. Özgüç, **Kültepe-Kaniş II, Eski Yakındoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar**, Ankara 1986.

²³ T. Özgüç, **Kültepe Kaniş/Neşa Sarayları ve Mabetleri-The Palaces and Temples of Kültepe, Kaniş/Neşa**, Ankara 1999.

Koloni Devri'nde Anadolu'da ölü gömme geleneğiyle ilgili bir çalışma, İ. Metin Akyurt tarafından yapılmıştır²⁴. Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan eserde, diğer eski Anadolu kentleriyle birlikte Kültepe'de yapılan kazılarda ortaya çıkarılan mezar tipleri de araştırılmış ve sekiz adet farklı mezar türü incelenmiştir. Ayrıca mezarlarda bulunan eserler de burada belirtilmiştir.

3. Kültepe Kazılarında Bulunan Mühürler ve Tabletler Üzerindeki Mühür Baskılarıyla İlgili Çalışmalar

Kültepe kazılarında ele geçen mühürler ve mühür baskıları üzerinde ilk çalışma Nimet ÖZGÜÇ tarafından yapılmıştır. Kültepe'de Asurlu, Babilli ve Suriyeli mühür kazıyıcıların bulunduğu ve her birinin kendi ülkesinin mühür üslubunu getirdiği görülmüştür. Böylece her bir ülkenin mühür geleneği bilim adamları tarafından incelenmektedir. Kazılarda ele geçen mühür baskılarının tasnifleri yapılarak Anadolu sanatkarların yaptıkları mühürler N. Özgüç tarafından bir kitap halinde yayınlanmıştır²⁵. Eserde mühür baskılarındaki tasvirler incelenmiştir. Kültepe *Kaniş karumunun* Ib katında ele geçen, damga ve silindir mühürler ve mühür baskıları da aynı bilim adamı tarafından yayınlanmıştır²⁶. Ib katı mühürleri 4 ayrı grupta incelenmiştir. Bunlar, Anadolu mühürleri, Eski Asur mühürleri, Eski Babil mühürleri, Eski Suriye mühürleridir. Bullalar üzerinde bir diğer çalışma, Veenhof tarafından N.Özgüç'e Armağan isimli eserde yayınlanmıştır²⁷. Kültepe'de ortaya çıkan mühür baskılarıyla ilgili yeni bir eser yine, N. Özgüç ile Ö. Tunca tarafından yayınlanmıştır²⁸.

Kültepe tabletleri üzerindeki mühür baskılarıyla ilgili bir başka eser, B. Tessier tarafından *Sealing and Seals on Texts from Kültepe k̄arum Level 2*, (İstanbul 1994) yayınlanmıştır.

R.L. Alexander *Kaniş k̄arumundaki* yerli mühür kazıyıcılarla ilgili bir çalışma yapmıştır (Native Group Cylinder Seals Engravers of Karum Kanish Level II, *Bulleten* 43, s. 573-618).

M. Tosun, Kültepe metinleri üzerindeki mühür baskılarıyla ilgili bir makale yayınlanmıştır (Kapadokya Tabletleri Üzerindeki Mühür Baskıları, *Bulleten*, IV. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1952, s. 209-313).

²⁴ İ. Metin Akyurt, **M.Ö. 2. binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri**, Ankara 1998.

²⁵ N. Özgüç, **Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu**, Ankara 1965.

²⁶ N.Özgüç, **Kaniş Karumu Ib Katı Mühürleri ve Mühür Baskıları**, Ankara 1968.

²⁷ K. R. Veenhof, On the Identification and Implications of Some Bullae from Achemhöyük and Kültepe, **Nimet Özgüç'e Armağan**, Ankara 1993, s. 645-657.

²⁸ N. Özgüç-Ö. Tunca, **Kültepe Kaniş: Mühürlü ve Yazıtlı Kil Bullalar- Sealed Inscibid Clay Bullae**, Ankara 2001.

4. Avrupa Müzelerine Dağılan Tabletler ve Yayınlanması

Kültepe’de 1925 yılı kazısında bulunarak, Avrupa’ya kaçırılmış olan ve bugün Avrupa müzelerinde bulunan tabletler seriler halinde yayınlanmıştır. Bu yayınlar ve serilerini aşağıda veriyoruz.

J. B. Nies Koleksiyonunda bulunan Kültepe metinleri, *Babylonian Inscriptions in the Collection of J.B. Nies* serisinde yayınlanmıştır. Bu serinin IV. cildi A.T. Clay tarafından bilim alemine sunulmuş olup²⁹, bu seride toplam 233 belgeden, ilk 99 mektup, 100-114 mahkeme zabtı, 115-216 senet, 217-233 mektuptur. Özellikle, Asurlu tüccar *Puşu-ken*’in yazışmalarından oluşmaktadır. Ayrıca pek çok mektup *Aşşur-nādā*’ya gönderilmiştir.

F.J. Stephens, aynı serinin altıncı cildini yayınlamıştır³⁰. Toplam 270 adet Kültepe metninden, ilk 135 adeti mektuptur. 136’dan 196’ya kadar iş dokümanı, 196-209 mektup, 209-211 mahkeme zabtı, 222-252 senet, 252-260 mahkeme zabtı, 260-270 iş dokümanıdır.

British Museum’da bulunan Kültepe tabletleri, altı ciltlik bir seri de yayınlanmıştır³¹. Bu seriden 5 cilt S. Smith, tarafından yayına hazırlanmıştır. Birinci cilt 45 adet senet ve toplu kayıt belgesi ile 5 adet mahkeme zabtından oluşmaktadır. İkinci cilt, Asurlu tüccarlar, *Şallim-Ahum-Puşu-ken*, *İmdilum-Puşu-ken* arasındaki mektuplaşmalar, *İmdilum* ve diğer bazı tüccarların yazışmalarıyla alakalı mektuplardan oluşmaktadır. Üçüncü ciltte, *Aşşur-idi-Aşşur-nādā* arasındaki yazışmalar, *Inā*’ya gönderilen mektuplar ve diğer tüccarların haberleşmelerinden oluşan 50 adet mektup vardır. Dördüncü cilt, pek çok Asurlu tüccarın birbirleriyle olan haberleşmelerinden oluşan 50 adet Kültepe metninden ibarettir. Beşinci cilt, mektuplar, mahkeme zabıtları ve senetlerden meydana gelmiştir.

Bu serisinin altıncı cildi, P. Garelli- D. Collon tarafından yayınlanmıştır³². Bu cilt mektuplar, senetler, iş dokümanları ve mahkeme zabıtlarından oluşmaktadır.

Rudolf Blanekertz Koleksiyonunda bulunan Kültepe metinleri, J. Lewy tarafından, yayınlanmıştır³³. Bu eserdeki Kültepe metinleri, mektuplar ve senetlerden meydana gelmiştir.

²⁹ A. T. Clay, **Babylonian Inscriptions in the Collection of J.B. Nies (BIN IV, Letters and Transactions from Cappadocia New Haven 1927)**

³⁰ F. J. Stephens, **Babylonian Inscriptions in the Collection of J.B. Nies BIN VI, Old Assyrian Letters and Business Documents New Haven 1944)**

³¹ S. Smith, **Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum (CCT I, London 1921; CCT II, London 1924; CCT III, London 1925, CCT IV, London 1927; CCT V, London 1956)**

³² P. Garelli- D. Collon, **Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum (London 1975).**

³³ J. Lewy, **Die Kültepetexte der Sammlung Rudolf Blanekertz**, Berlin 1929.

Frida Hahn Koleksiyonunda bulunan Kültepe tabletleri, J. Lewy tarafından yayınlanmıştır³⁴. Bu belgeler, Asurlu tüccarların birbirleriyle olan yazışmaları ve senetlerden ibarettir. Lewy'nin hazırlamış olduğu diğer bir eser ise³⁵, senetler, mektuplar, iş dokümanları ve mahkeme zabıtlarından oluşmaktadır.

Prag'ta bulunan Kültepe tabletleri, bir seri halinde yayınlanmıştır. Birinci cildi, B. Hrozny tarafından hazırlanmıştır³⁶. Bu ciltte, mektuplar, senetler, iş dokümanları, mahkeme zabıtları ve evlenme vesikası mevcuttur. Bu serinin ikinci cildi, Matouš tarafından yayınlanmıştır³⁷. Bu cilt, senetler, toplu kayıtlar, mahkeme zabıtlarından ibarettir. Bu serinin son cildi, L. Matouš-M. Matoušova-Rajmova tarafından bilim alemine sunulmuştur³⁸. Bu eserde, mahkeme zabıtları, senetler, ev satış belgesi, borç mukaveleleri, mühürlerle birlikte yayınlanmıştır. Prag Müzesindeki diğer tabletler, K. Hecker-G. Kryszat-L. Matouš, tarafından yayınlanmıştır³⁹.

N.B. Jankovska, *Klinopisnye Teksty iz Kjulpepe Sobraniiah*, (SSSR Moskova 1968) isimli eserinde bir kısım Kültepe metni yayınlamıştır.

Heidelberg Üniversitesi ve Erlenmeyer Koleksiyonunda bulunan Kültepe tabletleri, B. Kienast tarafından yayınlanmıştır⁴⁰. Bu eserde, iş mektupları, senetler, mahkeme zabıtlarından oluşan 52 adet Kültepe tableti bulunmaktadır. Ayrıca Erlenmeyer Koleksiyonu ve her iki koleksiyona ait tabletler üzerindeki mühür baskıları bu eserde yayınlanmıştır. *Das Altassyrische Kaufvertragsrecht Freiburger Altorientalische Studien, Beihefte Altassyrische texte und Untersuchungen* (Stuttgart 1984) isimli eser yine B. Kienast tarafından hazırlanmıştır. Giessen Üniversite Müzesi'nde bulunan Kültepe tabletleri, K. Hecker tarafından (*Die Keilschrifttexte der Universitätsbibliothek Giessenunter Benetzung Nachgelassener vorarbeiten* von J. Lewy, Giessen 1966) yayınlanmıştır. Bu eserdeki Kültepe metinleri, senetler, mektuplar, mahkeme zabıtlarından ibarettir.

Liverpool Arkeoloji Enstitüsü'ndeki Kültepe tabletleri, Th. G. Pinches tarafından yayınlanmış olup,⁴¹ mektup ve senetlerden oluşmaktadır.

³⁴ J. Lewy, **Die Kültepetexte aus der Sammlung Frida Hahn Berlin**, Leipzig 1930.

³⁵ J. Lewy, **Die Keilschrifttexte aus Kleinasien, Texte und Materialien der Frau**, Leipzig 1932.

³⁶ B. Hrozny, **Inscriptions Cuneiformes du Kültepe I, ICK I** Praha 1952.

³⁷ L. Matouš, **Inscriptions Cuneiformes du Kültepe II**, Praha 1962.

³⁸ L. Matouš-M. Matoušova-Rajmova, **Kappadokische Keilschrifttafeln mit Siegeln aus den Sammlungen der Karlsuniversität in Prag**, (Prag 1984).

³⁹ K. Hecker-G. Kryszat-L. Matouš, **Prager Kültepe-Texte I: Kappadokische Keilschrift Tafeln aus der Sammlungen der Karlsuniversität Prag** Praha, 1998.

⁴⁰ B. Kienast, **Die Altassyrischen Texte des Orientalischen Seminars der Universität Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer-Basel**, Berlin 1960.

⁴¹ Th. G. Pinches, **The Cappadocian Tablets Belonging to the Liverpool Institute of Archaeology**.

Edinburg Müzesi'nde bulunan Kültepe tabletleri, S. Dalley tarafından (*A Catalogue of the Akkadian Cuneiform Tablets in the Collections of the Scottish Museum Edinburg with Copies of the Texts, Royal Scottish Museum Information Series, Art and Archaeology*, Edinburg 1979) yayınlanmıştır. Bu eser, mahkeme zabtı, mektup ve senetlerden oluşmaktadır.

Pennsylvania Müzesi'nde bulunan Kültepe tabletlerinin bir kısmı, W.C. Gwaltney tarafından HUCA 3 de yayınlanmıştır. (Cincinnati 1983). Bu tabletler, mektuplar, senetler ve mahkeme zabıtlarından oluşmaktadır. Bu müzedeki Kültepe metinlerinin diğer kısmı, F.J. Stephens tarafından, (*The Cappadocian Tablets in the University of Pennsylvania Museum*) yayınlanmıştır. Bu seride 15 adet kârumlar arası mektup, 5 adet mahkeme zabtı ve diğer iş dokümanlarıyla birlikte 45 adet belge mevcuttur.

Louvre Müzesi'nde bulunan Kültepe tabletleri, *Tablettes Cappadociennes* adı altında 3 cilt halinde yayınlanmıştır. Birinci cildi Conteneau (Paris 1920), yayınlamıştır. Bu ciltteki tabletler, Asurlu tüccarların mektuplaşmalarından ibarettir. İkinci cilt, Thureau-Dangin tarafından (Paris 1928) yayınlanmıştır. Bu ciltte, *Puşuken* ve *Ina*'ya gönderilen mektuplar çoğunlukta gözükmemektedir. Belgelerin tümü iş mektuplarından oluşmaktadır. Bu serinin son cildi ise, J. Lewy tarafından (Paris 1935) hazırlanmıştır. Bu cilt, mahkeme zabıtları, boşanma belgeleri, mektuplar ve senetlerden oluşmaktadır. Louvre Müzesi'nde bulunan tabletlerin bir kısmı ise, C. Michel tarafından, RA 81'de (*Nouvelles Tablettes Cappadociennes du Louvre*, 1987) yayınlanmıştır. Bu belgeler, mektuplar, muhasebe kayıtları, taşıma mukaveleleri, senetler ve zarflardan ibarettir.

Berlin Vorderasiatisches Museum'da bulunan Kültepe metinleri, K.R. Veenhof- E.K. Brandt tarafından hazırlanmıştır⁴². Bu seride, iş dokümanları, senetler, mektuplar, mahkeme zabıtları, köle satışı hakkında Kültepe tabletleri mevcuttur.

Alişar'da bulunan Kültepe Ib tabakası ile çağdaş tabletler, I. J. Gelb tarafından OIP XXVII'de yayınlanmıştır. (Chicago 1935). Bu tabletler arasında, *Anitta* tarafından tasdiklenen belgeler mevcuttur. *Nabi-Enlil* arşivi olarak bilinen bu belgelerde mahkeme zabıtları, mektuplar ve senetler vardır. 54 nolu belge ise, Develi'de satın alınmış olup, *Kaniş*'ten *Wahşuşana*'ya kadar yapılan harcamalardan bahseder.

Avrupalı bilim adamları tarafından Kültepe tabletlerinden hareketle yapılan çalışmalar bulunmaktadır. P. Garelli, *Les Assyriens en Cappadoce*, Paris 1963; M. T. Larsen, *Old Assyrian Caravan Procedures*, İstanbul 1967; *Old Assyrian City-State and its Colonies*, Copenhagen 1976; K. R. Veenhof, *Aspects of Old Assyrian Trade and its Colonies*, Leiden 1972; L.L. Orlin, *Assyrian Colonies in*

⁴² K. R. Veenhof- E.K. Brandt, *Altassyrische Tontafeln aus Kültepe Texte und Siegelabrollungen* 1992.

Cappadocia, Paris 1970. J.G. Derksen, *Old Assyrian Copper Trade in Anatolia*, İstanbul-Leiden 1996; *Old Assyrian Institutes*, Leiden 2004.

Kültepe’de bulunan tabletlerin çoğunluğu senetler ve tüccarların birbirleriyle olan yazışmalarından ibarettir. Bu bağlamda bazı tüccarların yazışmaları toplanmak suretiyle bir bütün halinde yayınlanmıştır. Bu tür yayınlara ilk örnek, Metin İçhisar tarafından yapılan çalışmadır: *Les Archives Cappadociennes des Marchand Imdilum*, Paris 1981. C. Michel önce *Innāya* arşivini yayınlamıştır (*Innāya dans les tablettes paleo-assyriennes*, Paris 1991, vol 1. Analyse, vol. 2 Edition des textes), Sonra ise, tüccarlar arası mektuplaşmalardan örneklerle bir eser hazırlamıştır: *Correspondence des Marchand de Kanis*, Paris 2001. M.T. Larsen, bir Asurlu tüccarın arşivini yayınlamıştır: *The Aššur-nādā Archive (Old Assyrian Archives I)* Leiden 2002. B.L. Rosen, borç mukaveleleriyle ilgili bir eser yayınlamıştır: *Studies in Old Assyrian loan Contraks UM 1*, 1977.

5. Başlıca İstanbul ve Ankara Müzelerinde Bulunan Kültepe Metinleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

İstanbul Arkeoloji Müzesindeki Kültepe Tabletlerinden bir kısmı, J. Lewy tarafından ilim alemine sunulmuştur⁴³. Bu eser Asurlu tüccarlar, *İmdilum* ve *Inā*’ya gönderilen mektuplar ile senetlerden oluşmaktadır. İstanbul Arkeoloji Müzesinde bulunan Kültepe tabletlerinin diğer kısmı ise, V. Donbaz tarafından yayınlanmıştır⁴⁴.

Sadberk Hanım Müzesi’nde bulunan Kültepe metinleri, V. Donbaz tarafından, *Sadberk Hanım Müzesi’nde bulunan Çivi Yazılı Belgeler*, (İstanbul 1999) yayınlanmıştır.

Boğazköy’de bulunmuş olan, *Da’a* arşivine ait 50 adet tablet, H. Otten tarafından KBo serisinin 9. cildinde yayınlanmıştır (Berlin 1957). Bu belgeler de mektuplardan ibarettir.

1958 yılında Bursa Arkeoloji Müzesine satın alma yoluyla gelen 5 adet Kültepe metni, V. Donbaz- E. Horasanlı tarafından Belleten 158, (1976) de yayınlanmıştır. Yine Asurlu tüccar *Innaya*’nın arşivi, V. Donbaz tarafından RA 85 (1991) de yayınlanmıştır. Adana Müzesinde bulunan Kültepe metinlerinden biri, (Adana 237 b) yine V. Donbaz tarafından AfO 21 (1984) de yayınlanmıştır.

Kayseri Müzesinde bulunan Kültepe tabletlerinden 3 adedi, Landsberger tarafından Türk Tarih Arkeologya ve Etnoğrafya Dergisi 4 de yayınlanmıştır. (İstanbul 1940).

Kültepe metinlerinin bu şekilde yayınlanmasıyla birlikte, *Asurlu* tüccarların Anadolu’da bir koloni ağı kurmak suretiyle Anadolu-Mezopotamya arasında

⁴³ J. Lewy, *Keilschrifttexte in den antiken-museen zu Stanbul*, İstanbul 1926.

⁴⁴ V. Donbaz, *Keilschrifttexte in den Antiken Museen zu Stanbul II*, Stuttgart 1989.

ticaret yaptıkları anlaşılmıştır. *Asurlu* tüccarların *Anadolu*'da uzun süre yaşadıkları görülmüş ve bu belgeler okunduktan sonra *Anadolu*'da *Asur* Kolonileri, *Anadolu*'nun iktisadi yapısı ile ilgili çeşitli eserler yazılmıştır. Bu eserlere bir göz atalım; E. Bilgiç, *Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi*, İstanbul 1940-1941; *Kültepe Metinlerinde Geçen Yerli Apellatifler ve Bunların Anadolu Dileri İçerisindeki Yeri*, Ankara 1953; *Kaniş kārūmunun kronolojisi ile ilgili olarak*, K. Balkan tarafından bir eser, *Kaniş Karūmunun Kronoloji Problemleri Hakkında Bazı Müşahedeler*, (Ankara 1955) kaleme alınmıştır.

Kültepe ve Kayseri'nin tarihiyle ilgili bir çalışma Nezahat Baydur tarafından yapılmıştır. *Kültepe ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul 1970.

Kültepe Tabletleri Yayın Komisyonu 1986'da kurulmuş ve Kültepe tabletleri üzerinde çalışmalar hız kazanmıştır. Bu komisyonda, E. Bilgiçle birlikte, H. Sever, C. Günbattı, S. Bayram ve S. Çeçen yer almışlardır. Şu ana kadar AKT serisinden 3 cilt yayınlanmıştır. AKT I'de borç senetleri, mektuplar, *kārūm* dairesinin kararları, *ikribum* olarak verilen parayla ilgili bir kayıt, mal teslimiyle ilgili belgeler yer almaktadır. Bilgiç-Bayram tarafından hazırlanan AKT II'de, toplu kayıtlarla ilgili belgeler, borç karşılığı rehin konusu, masraf listeleri, mahkeme zabıtları, *Kaniş kārūmunun* kararları, Asur Şehir Meclisinin kararları ve iş mektupları mevcuttur. Bilgiç-Günbattı tarafından hazırlanan AKT III'de, senetler, mektuplar, mahkeme zabıtları, toplu kayıtlar, masraf listeleri yer almaktadır. İstanbul Arkeoloji Müzesinden Çivi Yazısı Uzmanı Sumerolog V. Donbaz da bu komisyona dahil olup, Kültepe tabletlerini yayınlamaktadır. Özellikle, Ib tabakası dönemine ait olan, höyükte *Waršama*'nın sarayında bulunan ve *Kaniş* krallarının tasdiklediği *iqqati* vesikalarını, T. Özgüç'e Armağan, (1989); N. Özgüç'e Armağan, (1993); X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri'nde (1990) yayınlamıştır.

K. Balkan, S. Alp'e Armağan'da (Ankara 1992), 1948, 1949 ve 1950 yılı kazı mevsiminde ele geçen tabletlerden 18 adedini yayınlamıştır.

1988 yılı Kültepe kazısında çıkan belgeler, AKT serisinde S. Bayram ve S. Çeçen tarafından yayına hazırlanmaktadır. Yine 1992 yılı kazı mevsiminde ortaya çıkan belgeler, C. Günbattı, S. Bayram ve S. Çeçen tarafından AKT serisinde yayınlanmak üzere hazırlanmaktadır. 1963 yılı kazısında bulunan belgeler İ. Albayrak tarafından yayına hazırlanmaktadır.

1956 yılı Kültepe kazısında bulunan tabletlerin bir kısmı, A.F. Karaduman, tarafından doktora tezi yapılmıştır. Bu tezde, mahkeme zabıtları, senetler ve *Enna-Suen*'in yazışmalarından oluşan mektuplar yer almaktadır.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde korunan bu tabletler, yabancı ilim adamları tarafından da yayınlanmakta olup, 1990 yılı kazısında bulunan vesikaların bir kısmı Fransız Asiriyologlar tarafından yayınlanmıştır⁴⁵. Bu eserde,

⁴⁵ C. Michel-P. Garelli, *Tablettes Paleo-Assyriennes de Kültepe I*, Kt. 90/k İstanbul 1997.

Aşşur-mutabbil'e gönderilen mektuplar, *Şumi-abiya'ya* gönderilen mektuplar, senetler, mahkeme zabıtları ve tabletlerin zarfları yer almaktadır. Son olarak Veenhof tarafından Kültepe'de ele geçen Asur *limum* listeleri yayınlanmıştır⁴⁶.

Alman Assiriyolog K. Hecker, Kt. 1959, 1961 ve 1987 kazı dönemi tabletlerinin yayını üzerinde çalışmaktadır. K.R. Veenhof ise, 1991 yılı kazı mevsiminde çıkan tabletleri yayına hazırlamaktadır. Japon asıllı Kawazaki 1989 yılında ortaya çıkan Kültepe tabletlerini doktora tezi olarak hazırlamıştır.

Yukarıda bahsi geçen bilim adamları tarafından Kültepe belgelerinden hareketle yazılan makaleleri burada zikretmedim. Bunların da sayıları oldukça fazladır. Elimizde bulunan belgelerden Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda (M.Ö. 1975-1725) Anadolu'nun ve Eski Asur Devletinin siyasi, sosyal ve kültürel hayatını öğrenmekteyiz.

6. Sonuç

Kültepe kazıları sayesinde Anadolu'nun tarihi üç asır kadar geriye gitmiştir. Anadolu tarihine ait ilk yazılı belgeler Kayseri yöresinde bulunmuş ve bölgenin dört bin yıl öncesi tarihi araştırılarak, uluslararası ticaretin merkezi olduğu anlaşılmış bulunmaktadır. Kültepe *Kaniş* kazıları sonucunda, M. Ö. II. bin yılın ilk çeyreğinde Anadolu'nun şehir hayatı, saray hayatı, devlet teşkilatı, esnaf teşekkülleri, ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, Asurlu tüccarlarla yerli halk arasındaki ilişkiler, uluslar arası hukuk konusu ilk defa bu dönemde görülmüştür. Kazılar sonucunda Anadolu tarihi kadar Eski Asur tarihini de öğrenmiş bulunuyoruz. Eski Asur Şehir Devleti'nin siyasi, sosyal, kültürel ve iktisadi hayatını Kültepe tabletleri yansıtmaktadır. Aynı belgelerden, Mezopotamya'dan Anadolu'ya gelen ticaret yolları ve yollar üzerindeki kentler, kervansaraylar, yol güvenliği, posta örgütü gibi konularda bilgi edinmekteyiz.

Kültepe'de 50 yılı aşkındır yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkarılan eserlere ait örnekler Kayseri Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Ayrıca, bir kısım eserler, Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde teşhir edilmekte olup, 1948 yılından itibaren Kültepe kazılarında ortaya çıkarılan çivi yazılı tabletlerin tamamına yakını söz konusu müzede korunmaktadır. Kayseri dört bin yıl öncesinden itibaren önemli bir ticaret ve kültür merkezi olmuştur. Koloni Çağı'nda olduğu gibi, Geç Hitit Şehir Devletleri ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde her zaman önemini korumuştur. Kayseri yöresinden gelen çok sayıda eser Kayseri Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmesine rağmen müzenin teşhir salonlarının yetersiz kaldığını belirtmeliyiz. Kayseri Müzesi'ne gelen eserlerin daha iyi sergilenmesini sağlayacak daha büyük müzenin yapılmasıyla her bir döneme ait eserlerin ayrı ayrı salonlarda teşhiri imkanı sağlanacak ve bölgenin kültür mirasını tanıtmaya fırsatı verecektir diyebiliriz.

⁴⁶ K. R. Veenhof, **The Old Assyrian List of Year Eponyms from Karum Kanish and its Chronological Implications**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2003.

KAYNAKÇA

- Akyurt, İ. Metin, **M.Ö. 2. binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri**, Ankara 1998.
- Arık, R.O. "Karalar Hafriyatı", **TTAED**, S.II, 1934, s. 98-167.
- **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Hafriyatı (1935)**, Ankara 1937.
- Balkan, Kemal, **Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup**, Ankara 1957.
- Bilgiç,E- Sever; H- Günbattı, C. - Bayram, S., **Ankara Kültepe Tabletleri I**, Ankara 1990.
- Bilgiç,E- Bayram, S., **Ankara Kültepe Tabletleri II**, Ankara 1995.
- Bilgiç,E- Günbattı, C., **Ankaraner Kültepetafeln**, (FAOS B-3) Stuttgart 1995.
- Clay, A.T., **Babylonian Inscriptions in the Collection of J.B. Nies (BIN IV)**.
- Donbaz, Veysel, **Keilschrifttexte in den Antiken Museen zu Stanbul II**, Stuttgart 1989.
- Garelli- P. Collon-D., **Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum (London 1975)**.
- Hecker-K. G. Kryszat-L.Matouš; **Prager Kültepe-Texte I: Kappadokische Keilschrifttafeln aus der Sammlungen der Karlsuniverstat Prag Praha**, 1998.
- Hrozny, B, **Inscriptions Cuneiformes du Kültepe I, ICK I Praha** 1952.
- Kantar, Selahattin, "İzmir'de Roma Devri'ne Ait Forum'da Yapılan Hafriyat Hakkında İzahî Rapor", **TTAED**, S. II, 1934, s. 219-242.
- Kienast, B., **Die Altassyrischen Texte des Orientalischen Seminars der Universität Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer-Basel**, Berlin 1960.
- Koşay, H. Z, "Ankara Gazi Orman Fidanlığında Bulunan Eserler", **TTAED**, S. I, 1933, s. 5-21.
- "Ahlatlıbel Hafriyatı", **TTAED**, S.II, 1934, s. 1-100.
- **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Hafriyatı 1936'daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor**, Ankara 1938.

- M. Akok, **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Kazısı 1937-1939'daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor**, Ankara 1951; **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Kazısı 1940-1948'deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor**, Ankara 1966.
- **Büyük Güllücek Kazısı 1947-49'daki Çalışmalar Hakkında İlk Rapor**, Ankara 1957.
- Lewy , Julius, **Keilschrifttexte in den antiken-museen zu Stanbul**, İstanbul 1926.
- **Die Kültepetexte der Sammlung Rudolf Blanekertz**, Berlin 1929.
- **Die Kültepetexte aus der Sammlung Frida Hahn Berlin**, Leipzig 1930.
- **Die Keilschrifttexte aus Kleinasien, Texte und Materialien der Frau**, Leipzig 1932.
- Mansel, A. Müfit, “Balaban Ağa Mescidi Hafriyatı (1930)”, **TTAED**, S. III, 1936, s. 49-73.
- **Yalova ve Civarı**, İstanbul Müzeleri Neşriyatı, İstanbul 1936.
- “Trakya Hafriyatı”, **Belleten** C. IV. S. 13. (Ankara 1940), s. 89-114.
- ...- E. Bosch-J. İnan, **1947 Senesi Side Kazılarında Dair Ön Rapor**, Ankara 1951.
- Matouš, L, **Inscriptions Cuneiformes du Kültepe II**, Praha 1962.
-, M. Matoušova-Rajmova ; **Kappadokische Keilschrifttafeln mit Siegeln aus den Sammlungen der Karisuniversitat in Prag**, (Prag 1984).
- Ogan, A, “Topkapı Sarayı Hafriyatı”, **Belleten** C. IV, S. 16, (Ankara 1940), s. 317-314.
- “Regium Hafriyatı”, **Belleten** C. III, (Ankara 1939), s. 437-445.
- Özgüç, Nimet, **Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu**, Ankara 1965.
-, **Kaniş karumu Ib Katı Mühürleri ve Mühür Baskıları**, Ankara 1968.
- Ö. Tunca, **Kültepe Kaniş: Mühürlü ve Yazıtlı Kil Bullalar- Sealed Inscibid Clay Bullae**, Ankara 2001.
- Özgüç, Tahsin, **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1948**, Ankara 1950.

- **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kültepe Kazısı Raporu, 1949**, Ankara 1953.
- **Kültepe-Kaniş Asur Ticaret Kolonilerinin Merkezi'nde Yapılan Yeni Araştırmalar**, Ankara 1959.
- **Kültepe-Kaniş II, Eski Yakınoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar**, T.T.K. Yayınevi, Ankara 1986.
- **Kültepe Kaniş/Neşa Sarayları ve Mabedleri-The Palaces and Temples of Kültepe, Kaniş/Neşa**, Ankara 1999.
- **Kültepe Kaniş/Neşa**, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2005.
- Smith, S., **Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum (CCT I, London 1921; CCT II, London 1924; CCT III, London 1925, CCT IV, London 1927; CCT V, London 1956)**.
- Stephens F., **Babyonian Inscriptions in the Collection of J.B. Nies**
- Veenhof- K.R, Brandt-E.K, **Altassyrische Tontafeln aus Kültepe Texte und Siegellabrollungen** 1992.